Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 303/2012, ECLI:CZ:NS:2013:TPJN.303.2012.1

Číslo: 21/2013

Právní věta:

Odvolací soud může na podkladě odvolání podaného státním zástupcem pouze v neprospěch obviněného zrušit nebo změnit napadený rozsudek soudu prvního stupně nejen v neprospěch obviněného, ale i v neprospěch a ve prospěch obviněného a také výlučně v jeho prospěch. Takovému rozhodnutí nebrání ani skutečnost, že obviněný se po vyhlášení rozsudku výslovně vzdal odvolání (§ 250 odst. 1 tr. ř.).

Rozhodnout ve prospěch obviněného může odvolací soud pouze za splnění podmínek uvedených v ustanoveních § 254 odst. 1, 2, 3 tr. ř. a § 258 a § 259 tr. ř. V odůvodnění rozhodnutí musí takový postup řádně odůvodnit.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.01.2013

Spisová značka: Tpjn 303/2012

Číslo rozhodnutí: 21

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Řízení o odvolání

Předpisy: 2
3 tr. ř.
§ 254 odst. 1

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Odvolací soud může na podkladě odvolání podaného státním zástupcem pouze v neprospěch obviněného zrušit nebo změnit napadený rozsudek soudu prvního stupně nejen v neprospěch obviněného, ale i v neprospěch a ve prospěch obviněného a také výlučně v jeho prospěch. Takovému rozhodnutí nebrání ani skutečnost, že obviněný se po vyhlášení rozsudku výslovně vzdal odvolání (§ 250 odst. 1 tr. ř.).

Rozhodnout ve prospěch obviněného může odvolací soud pouze za splnění podmínek uvedených v ustanoveních § 254 odst. 1, 2, 3 tr. ř. a § 258 a § 259 tr. ř. V odůvodnění rozhodnutí musí takový postup řádně odůvodnit.

O d ů v o d n ě n í :

Předseda trestního kolegia Nejvyššího soudu podle § 21 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, navrhl, aby trestní kolegium Nejvyššího soudu zaujalo stanovisko k výše uvedené otázce.

Tento návrh učinil předseda trestního kolegia na základě závěrů zasedání trestního kolegia ze dne 12. 4. 2012, z kterých vyplynula rozdílná rozhodovací praxe senátů trestního kolegia při posuzování zákonnosti postupu soudu v odvolacím řízení, pokud odvolací soud k odvolání státního zástupce podaného výlučně v neprospěch obviněného rozhodne za splnění podmínek § 254 tr. ř. tak, že napadený rozsudek změní ve prospěch obviněného. Rozdílná praxe byla demonstrována na jedné straně navrženým usnesením Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2011, sp. zn. 11 Tz 64/2011, k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek a na druhé straně rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 4 Tz 32/2010, s tím, že rozdílnou praxi je třeba sjednotit zaujetím stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu před zaujetím stanoviska vyžádalo podle § 21 odst. 3 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, vyjádření od Ministerstva spravedlnosti České republiky, Ministerstva vnitra České republiky, Nejvyššího státního zastupitelství, předsedů vrchních a krajských soudů, právnických fakult v Praze, v Brně, v Plzni a v Olomouci, Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky a České advokátní komory. Spolu se žádostí o vyjádření jim zaslalo návrh stanoviska. Z těchto subjektů se vyjádřily Ministerstvo spravedlnosti, Krajský soud v Hradci Králové, Krajský soud v Brně, Krajský soud v Českých Budějovicích, Krajský soud v Plzni, Krajský soud v Praze, Krajský soud v Ústí nad Labem, Krajský soud v Ostravě, Městský soud v Praze, Vrchní soud v Praze a Vrchní soud v Olomouci, přičemž všechny tyto subjekty s předloženým návrhem souhlasily.

V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 4 Tz 32/2010, byl vysloven názor, že jestliže probíhá odvolací řízení pouze na základě odvolání státního zástupce, který podal odvolání v neprospěch obviněných, a to jen do výroku o uložených trestech, může se odvolací soud v rámci své přezkumné činnosti zabývat ve smyslu § 254 odst. 1, 2 tr. ř. výhradně oddělitelnými výroky o trestech, které byly uloženy obviněným, a to pouze z pohledu oprávněnosti námitek vznesených státním zástupcem. Jinými slovy řečeno, odvolací soud mohl v projednávaném případě přihlížet pouze k takové vadě výroku o vině, která by zapříčinila, že soudem prvního stupně bylo rozhodnuto pro obviněné příznivěji, než tomu správně a v souladu se zákonem mělo být. Tedy změnit rozhodnutí soudu prvního stupně ve výrocích o vině a trestech bylo možné pouze ve smyslu odvolání podaného státním zástupcem v neprospěch obviněných, jelikož výrok o trestu (který byl u obviněných odvoláním napaden) navazuje na výrok o vině (který odvoláním napaden nebyl), proti němuž státní zástupce je oprávněn též podat odvolání v neprospěch obviněných. To pak zároveň znamená, že nebyl oprávněn zrušit v rozsudku soudu prvního stupně výrok o vině a trestech ohledně obviněných z důvodů uvedených v § 258 odst. 1 písm. b), d), e) tr. ř. a sám podle § 259 odst. 3 tr. ř. nově rozhodnout o vině a trestech u obviněných, ohledně nichž státní zástupce podal odvolání, způsobem pro obviněné příznivějším. Veškeré úvahy odvolacího soudu se měly zaměřit na případnou důvodnost námitek odvolatele, tedy jen na to, zda tresty uložené obviněným měly být zpřísněny.

Pokud odvolací soud neshledal odvolání státního zástupce důvodným, měl jedinou možnost, a to zamítnout je podle § 256 tr. ř., a nikoli postupovat podle § 258 odst. 1 písm. b), d), e) a § 259 odst. 3 a rozhodnout ve prospěch obviněných ve výrocích o jejich vině a uložit jim mírnější tresty.

V usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2011, sp. zn. 11 Tz 64/2011, senát naopak dospěl k závěru, že pokud státní zástupce podal odvolání pouze do výroku o trestu, a to v neprospěch obviněného, nebrání ustanovení § 254 odst. 1 tr. ř. odvolacímu soudu, aby oproti zaměření odvolání státního zástupce v neprospěch obviněného podle § 249 odst. 2 tr. ř. rozhodl v jeho prospěch.

Smyslem citovaného zákonného ustanovení je totiž prosadit v trestním řízení zásadu zákazu reformationis in peius (§ 259 odst. 4 tr. ř.), z které vyplývá, že nemůže být rozhodnuto v neprospěch obviněného v případech, v nichž opravný prostředek je podán pouze v jeho prospěch. Důvodem stanovení této zásady je poskytnout obviněnému co nejširší možnost využití opravného prostředku bez obavy, že by si mohl jeho podáním zhoršit svou situaci. Žádný opak zásady zákazu reformationis in peius však v trestním řízení neexistuje a ani ustanovení § 254 odst. 1, 2 tr. ř. rozhodnutí ve prospěch obviněného nebrání. Zákonodárcem takto zvolená úprava přezkoumání rozsudků soudů prvního stupně napadených odvoláním má svůj význam. V rámci odvolacího řízení nelze v právní úpravě připustit, aby odvolací soudy v případě, kdy zákonem předepsaným způsobem přezkumu zjistí, že došlo na rozdíl od názoru odvolatele k významné vadě, která je v neprospěch obviněného, tuto vadu neodstranily. To by odporovalo základním zásadám, na nichž je trestní řízení v České republice vybudováno.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu považuje především za nutné zdůraznit, že novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., pokud jde o odvolací řízení, opustila tzv. revizní princip, který se až do jejího přijetí dominantně uplatňoval v řízení o odvolání a podle nějž soud druhého stupně musel přezkoumat všechny výroky napadeného rozsudku, proti nimž mohl odvolatel podat odvolání, z hlediska jejich správnosti, a to s přihlédnutím ke všem v úvahu přicházejícím vadám skutkovým i právním, jak hmotněprávním, tak procesněprávním, jakož i řízení, které napadenému rozsudku předcházelo, z hlediska případných vad, jež mohly způsobit, že některý výrok je nesprávný nebo chybí.

Na druhé straně je opravné řízení ovládáno dispoziční zásadou, tzn. nemůže dojít k přezkoumání věci, aniž by byl podán opravný prostředek z vůle oprávněných osob. V zásadě proto není důvodu, aby odvolací soud tato hlediska nerespektoval a bez ohledu na obsah podaných odvolání vždy přezkoumával celé rozhodnutí a celé předcházející řízení, a to z hlediska všech vad přicházejících v úvahu. Odvolací řízení se proto řídí nyní vázaností odvolacího soudu obsahem podaného odvolání, resp. vymezením výroků, které jsou odvoláním napadány, a také v něm vytýkanými vadami. Tento princip je však v § 254 tr. ř. modifikován a rozšířen tak, že odvolací soud má povinnost v konkrétním případě jít nad rámec výroků nebo vad vymezených v odvolání, aby odvolatel nebyl poškozen neznalostí práva a aby jinak důvodně a správně vymezené vady neznamenaly pro formální překážky nemožnost jejich odstranění.

Proto ustanovení § 254 odst. 1, 2 tr. ř. stanoví, že nezamítne-li nebo neodmítne-li odvolací soud odvolání podle § 253 tr. ř., přezkoumá zákonnost a odůvodněnost jen těch oddělitelných výroků rozsudku, proti nimž bylo podáno odvolání, i správnost postupu řízení, které jim předcházelo, a to z hlediska vytýkaných vad. K vadám, které nejsou odvoláním vytýkány, odvolací soud přihlíží, jen pokud mají vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání. Mají-li však vytýkané vady svůj původ v jiném výroku než v tom, proti němuž bylo podáno odvolání, přezkoumá odvolací soud i správnost takového výroku, na který v odvolání napadený výrok navazuje, jestliže oprávněná osoba proti němu mohla podat odvolání.

Další logické rozšíření rozsahu přezkoumávání rozsudku stanoví § 254 odst. 3 tr. ř., podle něhož v případě, že oprávněná osoba podá odvolání proti výroku o vině, přezkoumá odvolací soud v návaznosti na vytýkané vady vždy i výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad, bez ohledu na to, zda bylo i proti těmto výrokům podáno odvolání.

Uvedené obecné vymezení obsahu a rozsahu přezkoumávání rozsudku je tedy rozšířeno tam, kde je třeba respektovat obsahovou a věcnou souvislost jednotlivých částí napadeného rozsudku, protože výroky napadené a nenapadené mohou na sebe navzájem navazovat, a tudíž vada jednoho z nich může ovlivňovat správnost i výroku jiného. Tím se zároveň zaručuje efektivní využití odvolacího práva a uplatnění zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností (materiální pravdy),

jakož i odstranění všech navazujících pochybení týkajících se hmotněprávního posouzení skutku, uložených trestů a ochranných opatření a náhrady škody či nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, a to i v případech, pokud se odvolateli nepodařilo v odvolání dostatečně vystihnout všechny souvislosti a důsledky vytýkaných vad. V odvolání tedy stačí náležitě vymezit všechny napadené výroky, protože pak jsou přezkoumávány z hlediska všech vad, které mohly způsobit jejich nesprávnost, anebo postačí konkretizovat vytýkané vady, neboť pak jsou přezkoumávány i jiné než odvoláním napadené výroky, jestliže v nich má vytýkaná vada původ a oprávněná osoba proti takovému výroku mohla podat odvolání.

Rozsah přezkumné povinnosti odvolacího soudu je však i nadále omezen osobou odvolatele a od ní odvozeným právem napadat jednotlivé výroky rozsudku a předchozí řízení. Tento princip však v případě odvolání státního zástupce, byť vymezeného pouze v neprospěch obviněného, nemá relevanci, neboť státní zástupce je podle § 246 odst. 1 písm. a) tr. ř. oprávněn napadnout rozsudek pro nesprávnost kteréhokoli výroku a ohledně všech osob dotčených rozsudkem. Toto ustanovení zaměření odvolání státního zástupce v žádném směru nekonkretizuje, ale naopak ho vymezuje v nejširší možné podobě, což je v souladu s principy veřejné žaloby, kterou státní zástupce v řízení před soudem zastupuje. Naproti tomu má i v případě podání odvolání státním zástupcem význam ustanovení § 254 odst. 4 tr. ř., podle kterého, byla-li odvoláním napadena část rozsudku týkající se jen některé z více osob, o nichž bylo rozhodnuto týmž rozsudkem, přezkoumá odvolací soud uvedeným způsobem jen tu část rozsudku a předcházejícího řízení, která se týká této osoby. Proto si odvolací soud musí před rozhodnutím o odvolání vyjasnit, ohledně které osoby byl rozsudek napaden odvoláním, protože napadená část rozsudku a jemu předcházejícího řízení se nemusí týkat přímo odvolatele. Tak je tomu právě u odvolání státního zástupce. Výjimkou, která rozšiřuje omezení přezkumné povinnosti odvolacího soudu nad rámec části týkající se jen některé z více osob podle § 254 odst. 4 tr. ř., je uplatnění tzv. beneficia cohaesionis. Jde o případy, když odvolací soud při přezkumné činnosti zjistí, že důvod, z něhož rozhodl ve prospěch osoby, ohledně níž bylo podáno odvolání (obžalovaného, zúčastněné osoby), prospívá též další osobě (spoluobžalovanému, zúčastněné osobě), ohledně které nebylo podáno odvolání.

Tím je v zásadě vymezen rozsah přezkumné povinnosti odvolacího soudu. Jiné výroky a jim předcházející řízení než vymezené v § 254 tr. ř. přezkoumávat zásadně nesmí, i když by šlo o výroky, proti nimž odvolatel odvolání podat mohl, leč tak neučinil. Z podaného stručného rozboru ustanovení § 254 tr. ř. vyplývá, že z tohoto ustanovení žádné omezení z hlediska podání odvolání ve prospěch či neprospěch obviněného nevyplývá. Proto nelze souhlasit s rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 4 Tz 32/2010, že by z ustanovení § 254 odst. 1, 2 tr. ř. vyplývalo, že by při přezkumné činnosti byl odvolací soud vázán vymezením, zda odvolání státního zástupce bylo podáno ve prospěch či v neprospěch obviněného. Tuto povinnost z hlediska obsahu odvolání stanoví § 249 odst. 2 tr. ř. a navazuje na něj ustanovení § 259 odst. 4 tr. ř., podle kterého v neprospěch obžalovaného může odvolací soud změnit napadený rozsudek jen na podkladě odvolání státního zástupce, jež bylo podáno v neprospěch obžalovaného; ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení tak může učinit též na podkladě odvolání poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Tím je vyjádřen zákaz reformationis in peius, tj. zákaz změnit napadený rozsudek soudu prvního stupně v neprospěch obžalovaného, pokud odvolací soud nerozhoduje z podnětu odvolání podaného v neprospěch obžalovaného. Zásada zákazu změny k horšímu (tzv. reformationis in peius) se uplatňuje proto, aby mohl obžalovaný a v jeho prospěch další oprávněné osoby v co nejširší míře napadnout nesprávný rozsudek odvoláním, a podrobit ho tak přezkumu soudem druhého stupně bez obavy z rizika zhoršení situace obžalovaného (viz k tomu i nález ze dne 24. dubna 2006 sp. zn. I. ÚS 670/05, uveřejněn pod č. 88, ve sv. 41 Sb. nál. a usn. ÚS ČR). Smyslem ustanovení § 249 odst. 2 tr. ř., podle kterého je státní zástupce povinen v odvolání uvést, zda je podává, byť i jen zčásti, ve prospěch nebo v neprospěch obviněného, je v zásadě prosadit v trestním řízení zásadu zákazu reformationis in

peius, tedy aby nemohlo být rozhodnuto v neprospěch obviněného v případech, kdy opravný prostředek byl podán v jeho prospěch. Dalším důvodem je patrně poskytnout obviněnému jistotu, že nemůže být rozhodnuto v jeho neprospěch, pokud státní zástupce výslovně v odvolání neuvede, že ho podává v neprospěch obviněného (viz také § 259 odst. 4 tr. ř.). Takové ustanovení tedy je na prospěch obviněného a lze jej z hlediska jeho podstaty přirovnat k tzv. „favor defensionis".

Naproti tomu státnímu zástupci, který podává odvolání v neprospěch obviněného, zákaz změny k horšímu z jeho hlediska svědčit nemůže, neboť státní zástupce zastupuje v řízení veřejnou obžalobu (srov. § 2 odst. 8 věta druhá tr. ř.) a z tohoto hlediska má v řízení před soudem sice postavení strany, jejíž postavení je v zásadě rovné se stranou obhajoby, ale na druhé straně jako zástupce státu nemůže mít nikdy zájem na nespravedlivém trestním odsouzení. Veřejná žaloba vykonávaná státním zastupitelstvím jako státním orgánem zařazeným sice Ústavou České republiky do moci výkonné, ale zároveň vykazujícím se výraznými justičními prvky, neboť chrání veřejný zájem a tím působí jako jeho představitel, který musí přihlížet k potřebě udržení rovnováhy mezi veřejným zájmem a oprávněnými zájmy jednotlivců, klade na státního zástupce zvýšené požadavky. Proto jeho role nemůže být chápána tak jednostranně, aby na základě jím podaného odvolání v neprospěch obviněného nemohlo být v zákonem odůvodněných případech rozhodnuto v jeho prospěch. Nelze tedy říci, že v případě odvolání podaného v neprospěch obviněného, pokud odvolací soud rozhodne ve prospěch obviněného, půjde ve vztahu ke státnímu zástupci o změnu k horšímu, tedy ve vztahu k tomu, čeho se domáhal. Již z hlediska vymezení státního zastupitelství jako orgánu veřejné žaloby nemůže jít ve vztahu k němu ani o obdobu tzv. favor defensionis obviněného. V té souvislosti je třeba zdůraznit, že státní zástupce jako osoba práva znalá je ve vztahu k obviněnému již právě touto znalostí zvýhodněn, a proto jsou právě obviněnému a jen jemu poskytnuty zvláštní výhody ve formě tzv. favor defensionis.

Ve vztahu k činnosti státního zástupce se nepochybně uplatňují zásada oficiality a zásada vyhledávací, což na druhé straně ovšem neznamená, že by se státní zástupce při jejích uplatňování nemohl dopouštět chyb, byť to samozřejmě musí být jen ve výjimečných případech. Takovou chybou by nesporně bylo i podání odvolání v neprospěch obviněného tam, kde takový postup není na místě, např. na základě vadného výkladu zákona či na základě hodnocení důkazů v rozporu s ustanovením § 2 odst. 6 tr. ř. Takové chyby, pokud je odvolací soud shledá s odůvodněným závěrem, že věc měla být posouzena ve prospěch obviněného, a to při dodržení zásad a limitů stanovených v § 254 tr. ř pro odpovědný přezkum, je nepochybně třeba odstranit a docílit tak zákonného a spravedlivého rozhodnutí o vině obviněného, jakož i příp. trestu a navazujících výroků v takovém rozhodnutí, i když obviněný o těchto nedostatcích nevěděl a odvolání si sám nepodal. Brzdou pro zneužívání takového postupu ze strany soudů je tu zákonná úprava, která váže takový postup a rozhodnutí ve prospěch obviněného právě na uvedená omezení v ustanovení § 254 odst. 1, 2 a 3 tr. ř. Námitkám, že v takovém případě může dojít k tomu, že proti rozhodnutí si státní zástupce nebude moci podat nový opravný prostředek, lze čelit poukazem na ustanovení § 259 odst. 3 tr. ř., který podstatně omezuje možnost soudu rozhodnout ve druhém stupni rozsudkem, proti němuž by již nebylo možno podat odvolání, a rovněž tak úpravou dovolání, které může proti pravomocnému rozsudku podat nejvyšší státní zástupce (srov. § 256a a násl. tr. ř.).

Závěrem je třeba uvést, že požadavek zákazu změny k lepšímu ve vztahu k obviněnému, i když si odvolání ve svůj prospěch nepodal, neodpovídá zásadám trestního řízení, ani postavení a úkolům státního zástupce. Předně by zákazem takového zlepšení byla narušena zásada spravedlivého procesu a v konečném důsledku princip spravedlnosti, který musí ovládat rozhodování soudu v trestním řízení. Zásahy do těchto principů jsou možné jen na základě zákona a v souladu s ním. V zásadě by takovým přístupem byl narušen i účel trestního řízení, kterým je nade vší pochybnost především snaha náležitě zjistit trestné činy a podle zákona jejich pachatele spravedlivě potrestat (§ 1 odst. 1 tr. ř.). Přitom v současném trestním řádu pro takové formální přístupy nenalezneme

výslovné oprávnění, neboť i odvolací soud musí pečlivě zvažovat všechny právně významné skutečnosti významné pro rozhodnutí, a to i když tomu strany nepřikládají váhu nebo se jich přímo zříkají (srov. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář – díl I. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2004, s. 29). Naproti tomu rozhodnutí ve prospěch obviněného podle výše uvedených pravidel žádná právní úprava nebrání, naopak je výslovně připouští (viz zejména shora citovaný § 254 tr. ř.).

Z těchto důvodů trestní kolegium Nejvyššího soudu dospělo k závěru, že odvolací soud může na podkladě odvolání podaného státním zástupcem jen v neprospěch obviněného zrušit nebo změnit napadený rozsudek soudu prvního stupně nejen v neprospěch obviněného, ale i v neprospěch a ve prospěch obviněného a také výlučně v jeho prospěch. Takovému rozhodnutí nebrání ani skutečnost, že obviněný se po vyhlášení rozsudku výslovně vzdal odvolání (§ 250 odst. 1 tr. ř.). Rozhodnout ve prospěch obviněného může ovšem pouze za splnění podmínek uvedených v ustanoveních § 254 odst. 1, 2, 3 tr. ř. a § 258 a § 259 tr. ř. Přitom odvolací soud musí v odůvodnění takového rozhodnutí svůj postup řádně odůvodnit, a to nejen z hlediska vlastního rozhodnutí ve prospěch obviněného, ale zejména s přihlédnutím k principům a postupům vymezeným v § 254 odst. 1, 2, 3 tr. ř.